

สภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการความรู้และสารสนเทศด้าน ทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย

The Current Situation and Problem of Knowledge and Information Management for Management Intellectual Property in Higher Education Institutions in Thailand

วรรษพร อารยะพันธ์ (Watsaporn Arayaphan)* ดร.ลำปาง แม่นมัตย์ (Dr.Lampang Manmart)**
ดร.มาลี กาบมาลา (Dr.Malee Kabmala)*** ดร.กิตติชัย ไตรรัตนศิริชัย (Dr.Kittichai Triratanasirichai)****

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย โดยงานวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งวิธีการศึกษาใช้การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเพื่อวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาจากการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารและปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญาจากสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นพื้นที่วิจัย 12 แห่ง จำนวน 24 คน ผลการวิจัยพบว่า โครงสร้างการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาประกอบด้วย หน่วยงานที่รับผิดชอบด้านทรัพย์สินทางปัญญามูลนิธิภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ และนโยบายทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษา ส่วนกระบวนการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วย การรวบรวมการวิเคราะห์และจัดระบบ การจัดเก็บและค้นคืน และการให้บริการทั้งบริการเชิงวิชาการ บริการเชิงพาณิชย์ และบริการเชิงสังคมและชุมชนด้านปัญหาของการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษา พบว่าปัญหาสำคัญในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา คือ 1) ปัญหาด้านนโยบาย เช่น นโยบายการตีความความเป็นเจ้าของ นโยบายการให้ผลตอบแทนในทรัพย์สินทางปัญญา เป็นต้น 2) ปัญหาการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา เช่น การแบ่งปันผลประโยชน์ไม่ชัดเจน การนำไปใช้ไม่ทันต่อความต้องการของภาคเอกชน เป็นต้น 3) ปัญหาด้านการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา ส่วนใหญ่เป็นปัญหาในการรวบรวมผลงานไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ เอกสารสูญหาย ปัญหาในการให้บริการทรัพย์สินทางปัญญาและบุคลากรในหน่วยงานทรัพย์สินทางปัญญามีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการให้บริการแก่อาจารย์

¹Correspondent author: lamman@kku.ac.th

* นักศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสารสนเทศศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

** รองศาสตราจารย์ กลุ่มวิชาการจัดการสารสนเทศและการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

*** รองศาสตราจารย์ กลุ่มวิชาการจัดการสารสนเทศและการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

**** รองศาสตราจารย์ ภาควิชาวิศวกรรมเครื่องกล คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ABSTRACT

This research was part of knowledge and information management model for management intellectual property in higher education institutions in Thailand. The current situation and problem of knowledge and information management for management intellectual property, researcher used document analysis and synthesis that related to knowledge and information management for management intellectual property as methodology. The results will be applied as a guide for interview in order to analyze the current situation and problem of knowledge and information management for management intellectual property in higher education institutions in Thailand. Then, researcher used qualitative research method. The target group of this study was executives and officers who operate on intellectual property from 12 higher education institutions that were chosen for areas of research. Collecting data, the researcher used a structured interview. The researcher analyzed in the form of qualitative data. The results could be divided into 2 parts; (1) knowledge and information management for intellectual property management in higher education institutions consist of agency that responsible for intellectual property, personnel duties and responsibilities and intellectual property policies of the institution.(2) knowledge and information management for intellectual property in higher education institutions consist of collection, analysis and systematization, storage and retrieval, academic service, commercial service, and social and community services. The problem of knowledge and information management for intellectual property in higher education institutions found the important problem in intellectual property management were 1) problem of policy such as ownership policy, return on intellectual property policy etc. 2) the problem of the exploitation of intellectual property such as the sharing of benefits is not clear, it is not able to use as the need of private sectors etc. 3) The problem of management of intellectual property, most of the problems in the collection of works is not exhaustive, losing documents, Problems in providing service of intellectual property and personnel in intellectual property agency has a small amount which is insufficient to provide services to teachers.

คำสำคัญ: ทรัพย์สินทางปัญญา การจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญา หน่วยงานด้านทรัพย์สินทางปัญญา

Keywords: Intellectual property, Knowledge and information management of intellectual property, Intellectual property agency

บทนำ

ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) หมายถึง การแสดงออกทางปัญญา

หรือผลงานอันเกิดจากความสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งเกิดจากทรัพย์สินที่ไม่สามารถจับต้องได้ภายในองค์กรที่สามารถสร้างความรู้จากคนในองค์กร เช่น

การเรียนรู้ ประสบการณ์ ทฤษฎี การค้นพบ ความรู้ ความชำนาญ เป็นต้น ทฤษฎีเส้นทางปัญญาเหล่านี้สามารถแสดงออกมาในรูปแบบของทรัพย์สินที่จับต้องได้ที่ได้รับความคุ้มครองทางกฎหมาย เช่น สิ่งประดิษฐ์ เครื่องหมายทางการค้า ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร และความลับทางการค้า เป็นต้น [3, 12-14] ด้วยเหตุนี้ทรัพย์สินทางปัญญาจึงเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับองค์กร และเป็นตัวขับเคลื่อนในการพัฒนาประเทศเพื่อก่อให้เกิดความได้เปรียบทางการแข่งขันทางด้านเศรษฐกิจตามแนวคิดเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) [1] ทำให้องค์กรภาครัฐและภาคเอกชนให้ความสำคัญกับการสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อนำมาใช้ประโยชน์และสามารถผลักดันให้ประเทศพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตามที่ปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ 10 และฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) โดยมีการส่งเสริมและผลักดันการลงทะเบียนการใช้ และการขอรับความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการเติบโตของเศรษฐกิจและธุรกิจของชาติ และสร้างความตื่นตัวและความตระหนักรู้ในทุกภาคส่วนถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาที่มีต่อการสร้างมูลค่าเพิ่ม การต่อยอดธุรกิจ การยกระดับมาตรฐานของสินค้าและบริการ ตลอดจนการอำนวยความสะดวกแก่ธุรกิจสร้างสรรค์ด้วยการเร่งรัดการลดขั้นตอนและความซับซ้อนในการจดทะเบียน และในการครอบครองทรัพย์สินทางปัญญา เพื่อให้สามารถดำเนินงานได้อย่างรวดเร็วทันต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดมากขึ้น [2]

สถาบันอุดมศึกษาในฐานะผู้สร้างและผู้เผยแพร่ความรู้หลากหลายรูปแบบที่ได้มาจากการเรียนการสอน และการวิจัย ซึ่งสามารถนำความรู้เหล่านี้มาต่อยอดให้เกิดนวัตกรรมใหม่ (Innovation) ที่มีประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ สร้างมูลค่าให้กับสถาบันอุดมศึกษาสร้างจุดแข็งและเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและการหารายได้เพื่อพึ่งพาตนเอง แม้ว่าสถาบันอุดมศึกษาจะเป็นองค์กรที่ไม่แสวงหา

ผลกำไร แต่สถาบันอุดมศึกษาก็คือเป็นองค์กรหนึ่งที่มีหน้าที่หลักในการผลิตและเผยแพร่ความรู้จึงตระหนักถึงความสำคัญของทรัพย์สินทางปัญญาที่สร้างภายในสถาบันอุดมศึกษา ตลอดจนคำนึงถึงบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา [3] แต่ทว่าการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษายังประสบปัญหาต่างๆ เช่น บุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาขาดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา ลักษณะการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาส่วนใหญ่ยังเป็นการใช้งานเพื่อการศึกษา และการอ้างอิงซึ่งเป็นการใช้ที่ไม่มีค่าใช้จ่าย และบางครั้งอาจไม่สามารถใช้ได้ในปัจจุบัน เนื่องจากการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาในปัจจุบันมีค่าใช้จ่ายในการเข้าใช้ ส่งผลให้เกิดปัญหาในการตรวจสอบความซ้ำซ้อนในการสร้างผลงานทางวิชาการว่าผลงานวิชาการนั้นมีผู้ทำไว้หรือไม่ [4-8] ในเรื่องของ การตีความความเป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาที่เกิดขึ้นในสถาบันอุดมศึกษารวมถึงการนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ [9-11] ซึ่งเป็นการนำทรัพย์สินทางปัญญาประเภททรัพย์สินอุตสาหกรรมที่มีการจดแจ้งกับหน่วยทรัพย์สินทางปัญญาเท่านั้นที่นำไปใช้ประโยชน์ ส่วนทรัพย์สินทางปัญญาประเภทผลงานทางวิชาการที่มีจำนวนมากไม่ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหา การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา ในกรณีที่สถาบันอุดมศึกษายังไม่มีการจัดระบบและการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาซึ่งในมุมมองของการศึกษาการจัดการทรัพย์สินทางปัญญานั้นต้องศึกษาความต้องการของผู้ใช้ สภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในปัจจุบันเพื่อเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่การพัฒนาแบบการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อวิเคราะห์ทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาที่นำมาจัดการทรัพย์สินทางปัญญาในปัจจุบันและศึกษาสภาพปัจจุบัน และปัญหาของการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย

กรอบแนวคิดการวิจัย

การพัฒนากรอบแนวคิดการวิจัยผู้วิจัยพัฒนาจากแนวคิด ทฤษฎีที่สำคัญ คือแนวคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาและการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาการจัดการความรู้ และการจัดการสารสนเทศ ซึ่งจากการศึกษาแนวความคิดเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาจากวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า มีหน่วยงานและนักวิชาการอธิบายว่า ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) หมายถึง การแสดงออกทางปัญญา หรือผลงานอันเกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งเกิดจากทรัพย์สินที่ไม่สามารถจับต้องได้ภายในองค์กรที่สามารถสร้างความรู้จากคนในองค์กร เช่น การเรียนรู้ ประสบการณ์ ทฤษฎี การค้นพบ ความรู้ความชำนาญ เป็นต้น ซึ่งทรัพย์สินทางปัญญาเหล่านี้สามารถแสดงออกมาในรูปแบบของทรัพย์สินที่จับต้องได้ เช่น สิ่งประดิษฐ์ เครื่องหมายการค้า ลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร และความลับทางการค้า เป็นต้น โดยจะต้องได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย [3, 12-14] การจัดกลุ่มประเภทของทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษา จากการศึกษางานวิจัย วรรณกรรมและกฎหมายที่เกี่ยวข้องสามารถจำแนกทรัพย์สินทางปัญญาออกเป็น 2 ประเภท [12-13] ได้แก่ (1) งานอันมีลิขสิทธิ์ประกอบด้วย (1.1) งานวรรณกรรม มี 11 รายการ ได้แก่ หนังสือ คู่มือ งานวิจัยของอาจารย์งานวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/การศึกษาอิสระ ผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์/บทความวิจัยที่ตีพิมพ์ ผลงานวิจัยที่นำเสนอในที่ประชุมวิชาการ (Proceedings) บทความวิชาการ/Review

Articles/Monograph บทความทั่วไป เอกสารประกอบการบรรยาย/อบรม/สัมมนา เอกสารประกอบการบรรยายและฝึกปฏิบัติ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ (1.2) งานนาฏกรรม มี 6 รายการ ได้แก่ ทำโขน และละครรำ การใช้ทำรำพื้นบ้านภาคต่างๆ การประดิษฐ์ทำรำโดยเลียนแบบท่าทางของสัตว์ การประดิษฐ์ทำรำโดยเลียนแบบกิริยาในการทำงาน หรือกิจกรรม ทำรำเลียนแบบงานจิตรกรรม ประติมากรรม ทำรำประกอบการถืออุปกรณ์การฟ้อนรำให้ดูสวยงาม (1.3) งานศิลปกรรม มี 8 รายการ ได้แก่ จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ สถาปัตยกรรม ภาพถ่าย งานภาพประกอบ งานศิลปประยุกต์ งานศิลปกรรมประเภทประโยชน์ศิลป์ (1.4) งานดนตรีกรรม มี 5 รายการ ได้แก่ เพลงที่มีทำนองเพียงอย่างเดียว เพลงที่มีทำนองและคำร้อง หนังสือเพลงที่มีทำนองและคำร้อง หรือที่มีคำร้อง โน้ตเพลงที่แต่งขึ้นในโอกาสและวาระต่างๆ ของสถาบัน แผนภูมิเพลงที่แยกและเรียบเรียงเสียงประสานแล้ว (1.5) งานโสตทัศนวัสดุและสิ่งบันทึกเสียง มี 5 รายการ ได้แก่ ซีดีรอม วีดีทัศน์ เทปคาสเซต แผ่นดิสก์ ซีดี (1.6) งานภาพยนตร์ มี 7 รายการ ได้แก่ ภาพยนตร์บันเทิง ภาพยนตร์ข่าว ภาพยนตร์สารคดี ภาพยนตร์การศึกษา ภาพยนตร์ฝึกอบรม ภาพยนตร์โฆษณา ภาพยนตร์ประชาสัมพันธ์ (1.7) งานแพร่เสียงแพร่ภาพ มี 2 รายการ ได้แก่ การแพร่เสียงทางวิทยุกระจายเสียง และการแพร่เสียงแพร่ภาพทางโทรทัศน์ และ (2) ทรัพย์สินอุตสาหกรรม ประกอบด้วย (2.1) สิทธิบัตร/อนุสิทธิบัตร (2.2) เครื่องหมายการค้า (2.3) แบบผังภูมิของวงจรรวม (2.4) ความลับทางการค้า (2.5) ชื่อทางการค้า (2.6) สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (2.7) การคุ้มครองพันธุ์พืช

เมื่อศึกษาถึงการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาจะพบกระบวนการสำคัญ 4 ประการหลัก คือ (1) การสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญา [22-23] เป็นการส่งเสริมให้มี

การสร้างสรรคทรัพยากรปัญญาในองค์กร เพื่อนำไปต่อยอดและสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับองค์กร (2) การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรปัญญา [24] เป็นการนำทรัพยากรปัญญาไปใช้ประโยชน์ของสถาบันการศึกษาและองค์กรนั้น เน้นการใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์เป็นหลัก การกล่าวถึงการใช้ประโยชน์ของทรัพยากรปัญญาในเชิงวิชาการมีน้อย (3) ความเป็นเจ้าของทรัพยากรปัญญา [22] กล่าวถึงสิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพยากรปัญญา และการได้มาซึ่งสิทธิหลังจากนั้น และ (4) การคุ้มครองทรัพยากรปัญญา [23-24] หมายถึงการคุ้มครองทรัพยากรปัญญาตามกฎหมายที่มีลักษณะแตกต่างตามประเภทของทรัพยากรปัญญา

อย่างไรก็ตามทรัพยากรปัญญาถือเป็นเรื่องที่สถาบันอุดมศึกษาควรให้ความสำคัญแต่เดิมมุ่งเน้นการใช้ทรัพยากรปัญญาในเชิงวิชาการ เพื่อการศึกษา การวิจัยและการเรียนการสอน แต่ปัจจุบันทรัพยากรปัญญาก่อให้เกิดรายได้และมูลค่าเพิ่มสามารถใช้เป็นจุดแข็งในการสร้างศักยภาพทางการแข่งขันให้กับสถาบันอุดมศึกษาจึงส่งผลให้ทรัพยากรปัญญาจำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย ทั้งนี้บุคลากรในสถาบันอุดมศึกษายังขาดความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรปัญญาในเรื่องของความหมายและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรปัญญาในเชิงวิชาการโดยไม่ผิดต่อกฎหมาย [15] นอกจากนี้สถาบันอุดมศึกษายังไม่มีหน่วยงานรับผิดชอบในการรวบรวมจัดระบบทรัพยากรปัญญา ส่งผลต่อการเข้าถึงของผู้ใช้งานและไม่สามารถตรวจสอบได้ว่าทรัพยากรปัญญาสามารถใช้ประโยชน์ทั้งเชิงวิชาการและเชิงพาณิชย์ได้มากนักน้อยเพียงใด ผู้วิจัยจึงเห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาควรมีการวางนโยบายเพื่อเป็นการกระตุ้นให้มีการนำความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลอันเป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถจับต้องได้มาใช้ในรูปแบบที่แตกต่างกันจนเกิดเป็นทรัพยากรปัญญา แต่ไม่พบงานวิจัยใดที่กล่าวถึงแนวคิดหรือวิธีการที่จะกระตุ้นให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) ในตัวบุคคลออกมาเป็น

ทรัพยากรปัญญาจนถึงการใช้ประโยชน์ได้ อีกทั้งยังไม่มีกรอบรวม จัดระบบ และบริการทรัพยากรปัญญาอย่างเป็นระบบ ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงเน้นไปในเรื่องของจัดการทรัพยากรปัญญาในประเด็นที่ทรัพยากรปัญญาเป็นทั้งความรู้ (Knowledge) และสารสนเทศ (Information) โดยใช้หลักการของการจัดการความรู้การจัดการสารสนเทศ และการจัดการทรัพยากรปัญญาดังนี้

1) แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) หมายถึงการนำความรู้ หรือยกระดับความรู้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กร ซึ่งความรู้นี้อาจเป็นได้ทั้งความรู้โดยนัย (Tacit Knowledge) หรือความรู้เชิงประจักษ์ (Explicit Knowledge) ที่ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นทรัพยากรสารสนเทศที่สามารถอ่านและศึกษาได้ ในส่วนของตั้งและยกระดับความรู้ นั้น ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ (1) การกำหนดความรู้ที่ต้องการ (Knowledge Identification) เป็นการกำหนดความรู้ที่ต้องใช้เพื่อวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดการได้เปรียบทางการแข่งขันเป็นกระบวนการสร้างความรู้ใหม่ในองค์กร [16-17] (2) การสร้างความรู้หรือการแสวงหาความรู้ (Knowledge Creation/Acquisition) คือการสร้างและการแสวงหาความรู้ใหม่ที่สามารถทำได้หลายวิธี เช่น การศึกษาค้นคว้าผ่านแหล่งความรู้ต่างๆ ซึ่งเป็นการเรียนรู้เชิงประจักษ์ หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้อื่นเป็นต้น [16] (3) การเสาะแสวงหา/ประมวลความรู้ (Knowledge Capture/Codification) เป็นการเสาะแสวงหาและจัดเก็บความรู้ภายในองค์กรให้เป็นระบบทั้งความรู้โดยนัยและความรู้เชิงประจักษ์ (4) การแบ่งปันและแลกเปลี่ยนความรู้ (Knowledge Sharing) เป็นกระบวนการแบ่งปัน แลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้ ซึ่งมีช่องทางในการแลกเปลี่ยนความรู้ที่หลากหลาย เช่น การสอนงาน (Coaching) และ (5) การประยุกต์และใช้ประโยชน์จากความรู้ (Knowledge Application) เป็นกระบวนการของการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับการดำเนินงานต่างๆ ภายในองค์กร [19] รวมถึงการใช้ประโยชน์และการนำ

ความรู้ไปประยุกต์ใช้งานก่อให้เกิดประโยชน์ภายในองค์กร และเกิดเป็นปัญหาปฏิบัติ สำหรับงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาในภาพรวมของสถาบันอุดมศึกษามีการส่งเสริมให้มีการยกระดับการนำความรู้ที่เป็นความชำนาญของบุคคล มาใช้ให้เกิดประโยชน์ หรืออีกนัยหนึ่งคือการดึงความรู้ที่เป็นความรู้โดยนัยให้เป็นความรู้เชิงประจักษ์ ที่คนอื่นสามารถเรียนรู้ได้ และใช้ให้เกิดประโยชน์ในสถาบันอุดมศึกษา อันได้แก่ การผลิตตำรา การสร้างสรรค์งานวิจัย การพัฒนานวัตกรรม เป็นต้น

2) แนวคิดการจัดการสารสนเทศ (Information Management) เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพย์สินที่จับต้องได้ และถือเป็นทรัพยากรสารสนเทศ เช่น ตำรา งานวิจัย สิทธิบัตร สิ่งประดิษฐ์ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้แสดงออกในรูปแบบแตกต่างกัน ดังนั้นการจัดการเพื่อให้ผู้ใช้สามารถเข้าถึงนำไปใช้ และหลีกเลี่ยงการคัดลอก การทำซ้ำ ทรัพย์สินทางปัญญาเหล่านี้ต้องได้รับการจัดการตามกระบวนการจัดการสารสนเทศ ประกอบด้วย (1) การจัดหาและการรวบรวมสารสนเทศ (Acquisition & Collection) เป็นกระบวนการรวบรวมสารสนเทศที่มีอยู่ทั้งภายในและภายนอกองค์กร ทั้งรูปแบบที่เป็นสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และสื่อออนไลน์ [20-21] เนื่องจากงานวิจัยนี้ถือว่าทรัพย์สินทางปัญญาเป็นความรู้เชิงประจักษ์ เมื่อมีการผลิตออกมา ทรัพย์สินทางปัญญาเหล่านี้จะถูกเก็บอยู่กับผู้สร้างสรรค์หรือผู้เป็นเจ้าของผลงาน ดังนั้นท่าอย่างไรจึงจะรวบรวมทรัพย์สินทางปัญญาไว้ที่ส่วนกลางหรือจะจัดการอย่างไรให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการและเชิงพาณิชย์ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงนโยบายของสถาบันอุดมศึกษาด้วย (2) การวิเคราะห์และจัดระบบสารสนเทศ (Analyzing & Organizing) เป็นกระบวนการการวิเคราะห์จัดหมวดหมู่ให้กับสารสนเทศ [20] ซึ่งมีกระบวนการย่อยคือการวิเคราะห์สารสนเทศ โดยวิเคราะห์จากเนื้อหาของสารสนเทศ อาจใช้วิธีการวิเคราะห์เรื่อง วิเคราะห์แนวคิดที่สำคัญ

ของเรื่อง การจัดเก็บสารสนเทศในรูปแบบต่าง ๆ หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดเก็บ และการค้นคืนสารสนเทศโดยใช้เทคนิคและวิธีการอย่างเป็นระบบ (3) การจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศ (Storage and Retrieval) เป็นกระบวนการในการจัดเก็บและค้นคืนสารสนเทศที่ได้รับรวบรวมและจัดเก็บไว้ รวมถึงการค้นคืนสารสนเทศเพื่อนำสารสนเทศออกมาใช้ได้ และ (4) การเผยแพร่และการนำสารสนเทศไปใช้ให้เกิดประโยชน์ (Dissemination & Use) เป็นกระบวนการจัดเตรียมสารสนเทศให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้ใช้ การปรับแต่งสารสนเทศในรูปแบบที่เหมาะสมที่ผู้ใช้สามารถเข้าถึงได้ง่ายและมีผลต่อการตัดสินใจของผู้ใช้ เนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพย์สินที่มีเจ้าของและมีการคุ้มครองทางกฎหมาย การบริการจึงไม่ใช่การบริการทั่วไปแต่เป็นการใช้เชิงวิชาการและเชิงพาณิชย์ เพราะฉะนั้นจึงมีการจำกัดสิทธิการจัดการบางส่วน ซึ่งผู้วิจัยได้อธิบายโดยใช้แนวคิดคลังสารสนเทศสถาบัน (Information Repository) คือการควบคุมการเข้าถึง (Access Control) ในการกำหนดการเข้าถึงของเนื้อหา ซึ่งสามารถกำหนดการเข้าถึงได้ 3 ลักษณะ คือ (1) กำหนดการเข้าถึงแบบเสรี โดยสามารถเข้าถึงได้อย่างเสรีไม่จำกัดเงื่อนไข (2) จำกัดการใช้เฉพาะภายในเครือข่ายเดียวกัน หากใช้งานภายในสถาบันสามารถเข้าถึงได้อย่างเสรี หากใช้งานภายนอกเครือข่ายสถาบันไม่สามารถเข้าถึงได้ และ (3) การเข้าถึงแบบกำหนดสิทธิ คือสามารถเข้าถึงได้ทั้งภายในและภายนอกเครือข่ายแต่เฉพาะผู้ใช้ที่ได้รับอนุญาตเท่านั้น ทั้งนี้ในการเผยแพร่และให้บริการทรัพย์สินทางปัญญานั้นมีการเข้าใช้ดังนี้ (1) การใช้ในเชิงวิชาการ ซึ่งกำหนดโดยการใช้อย่างเป็นธรรม (Fair Use) ซึ่งเป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ได้บัญญัติไว้ (2) การใช้ในเชิงพาณิชย์ซึ่งแต่ละสถาบันการศึกษามีการเข้าใช้แตกต่างกัน และมีข้อกำหนดในการใช้ต่างกันไป

3) แนวคิดการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Management)

เมื่อศึกษาถึงการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาจะพบกระบวนการสำคัญ 4 ประการหลัก [12-13] คือ (1) การสร้างสรรค์และผลิตทรัพย์สินทางปัญญา สนับสนุนให้มีการคิดค้นวิจัย สร้างสรรค์ความคิดสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ต่างๆ ได้ ก่อให้เกิดสมรรถนะหลักขององค์กร (Core Competency) (2) การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา เน้นการดำเนินการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาโดยผ่านสิทธิทางกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง การจดทะเบียน และขึ้นทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาตามประเภทของการคุ้มครอง (3) การนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ประโยชน์และเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพย์สินทางปัญญา การนำทรัพย์สินทางปัญญาที่มีในองค์กรไปใช้ในการหาประโยชน์ได้ 2 ทาง คือการนำเอาทรัพย์สินทางปัญญาที่สร้างสรรค์ขึ้นในประเทศมาใช้ประโยชน์ (Inner Knowledge Commercialization) และการนำเทคโนโลยีจากต่างประเทศมาใช้ประโยชน์ (External Knowledge Commercialization) ซึ่งเป็นการนำทรัพย์สินทางปัญญาจากภายนอกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ (License-in) [2] รวมถึงการนำทรัพย์สินทางปัญญาที่มีอยู่แล้วมาต่อยอดเพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับทรัพย์สินทางปัญญา และ (4) การเฝ้าระวังสิทธิ (Enforcement) ซึ่งผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาจำเป็นต้องดูแลเฝ้าระวังสิทธิเนื่องจากทรัพย์สินทางปัญญาเป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล ผู้อื่นไม่สามารถละเมิดได้ [13] จากการศึกษาพบว่ามีงานวิจัยด้านการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาในเชิงบริหารจัดการเชิงพาณิชย์และเชิงธุรกิจมากกว่าที่จะเป็นการจัดการสารสนเทศและการจัดการความรู้ และการจัดการทรัพย์สินทางปัญญามักเสนอให้มีการกำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา วัตถุประสงค์ของการใช้ หน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา [12-13] ในส่วนของกระบวนการในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา มีกระบวนการสำคัญ 4 ประการ คือ (1) การสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญา (2) การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาทั้งในเชิงวิชาการและเชิงพาณิชย์ (3) การ

คุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา และ (4) การเป็นเจ้าของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา [22]

จากการศึกษางานวิจัยที่ผ่านมาพบว่ายังไม่มีการวิจัยใดนำเสนอในมุมมองของการจัดการความรู้และการจัดการสารสนเทศ ซึ่งการจัดการในรูปแบบนี้จะทำให้เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาควรรวบรวมและมีการติดตามความก้าวหน้าเพื่อใช้ประโยชน์เชิงวิชาการและการสร้างศักยภาพในการแข่งขัน สร้างมูลค่าเพิ่มจากผลงานทางวิชาการของสถาบัน ดังนั้นงานวิจัยนี้จึงสนใจที่จะศึกษาในมุมมองของการจัดการความรู้และการจัดการสารสนเทศ ซึ่งประกอบด้วย (1) การสนับสนุน/กระตุ้นให้เกิดการถ่ายโอนความรู้ในตัวบุคคล ออกมาเป็นทรัพย์สินทางปัญญาในรูปแบบต่างๆ เช่น งานวิจัย ตำรา สิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ เป็นต้น (2) การรวบรวมทรัพย์สินทางปัญญาจากแหล่งผลิต/เจ้าของทรัพย์สินทางปัญญานั้นจำเป็นต้องมีนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการรวบรวม ระเบียบกฎเกณฑ์ที่จะใช้เป็นหลักในการรวบรวมทรัพย์สินทางปัญญา (3) การวิเคราะห์จัดระบบทรัพย์สินทางปัญญา (4) การจัดเก็บและค้นคืนทรัพย์สินทางปัญญา และ (5) การให้บริการและเผยแพร่ทรัพย์สินทางปัญญานอกจากนี้ผู้วิจัยยังต้องศึกษาถึงโครงสร้างของการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา เช่น นโยบายที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา หน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา และปัญหาด้านการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษา โดยมีประเด็นในการศึกษา 2 ส่วนคือ (1) โครงสร้างองค์กรการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ประกอบด้วย นโยบายด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษา หน่วยงานที่รับผิดชอบ บุคลากร และภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ และ (2) กระบวนการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย ประกอบด้วย การกระตุ้น ก่อให้เกิดการสร้างทรัพย์สินทางปัญญา ประเภทของทรัพย์สินทาง

ปัญหาในสถาบันอุดมศึกษา การรวบรวมทรัพยากรสินทางปัญญา การวิเคราะห์และจัดระบบ การจัดเก็บและค้นคืน การให้บริการทรัพยากรสินทางปัญญา และปัญหาของการจัดการทรัพยากรสินทางปัญญา

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสินทางปัญญา และผู้ปฏิบัติงานด้านทรัพยากรสินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาที่เป็นพื้นที่วิจัย 12 แห่งประกอบด้วยมหาวิทยาลัยวิจัยแห่งชาติ (National Research University) จำนวน 8 แห่ง มหาวิทยาลัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี/มหาวิทยาลัยเฉพาะทาง (Specialized University) /มหาวิทยาลัยสมบูรณ์แบบ (Comprehensive University) จำนวน 3 แห่ง และมหาวิทยาลัยสร้างสรรค์ จำนวน 1 แห่ง ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาแต่ละ 1 คน จำนวน 12 คน และผู้ปฏิบัติงานด้านทรัพยากรสินทางปัญญา สถาบันอุดมศึกษาแต่ละ 1 คน จำนวน 12 คน รวมทั้งสิ้น 24 คนโดยการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพยากรสินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย 2 ขั้นตอน ประกอบด้วย (1) การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Document Analysis) ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสินทางปัญญา เพื่อศึกษาถึงนโยบายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสินทางปัญญา กระบวนการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพยากรสินทางปัญญาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ซึ่งผลจากการวิเคราะห์จะนำไปเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ (2) การลงพื้นที่เพื่อสังเกตการณ์และสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องด้านทรัพยากรสินทางปัญญา

เครื่องมือและการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยทำการศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีจากเอกสารและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรสินทางปัญญาทั้งในประเทศและต่างประเทศ จากนั้นพัฒนาเครื่องมือที่เป็นแนวทางการสัมภาษณ์ และแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง นำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตลอดจนความชัดเจนในการใช้ภาษา และนำแบบสัมภาษณ์ไปทดลองใช้กับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสินทางปัญญาที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อดูความแม่นยำของเครื่องมือ รวมถึงความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ โดยนำมาวิเคราะห์หาความเชื่อมั่น และปรับปรุงแบบสัมภาษณ์เพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ติดต่อเพื่อขอสัมภาษณ์ไปยังกลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่ม คือ ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา และผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรสินทางปัญญาพร้อมแนบแนวทางการสัมภาษณ์ เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าใจประเด็นของคำถาม และใช้เป็นข้อมูลในการเตรียมความพร้อมเพื่อให้สัมภาษณ์ในการดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามใช้ระยะเวลา 1 เดือน (เดือนกันยายน ถึง ตุลาคม พ.ศ. 2556) โดยการสัมภาษณ์ผู้บริหารระดับสูง จำนวนทั้งสิ้น 10 คน ผู้ปฏิบัติงานด้านทรัพยากรสินทางปัญญาจำนวน 12 คน ในจำนวนนี้เป็นผู้อำนวยการสำนัก/ศูนย์ และหัวหน้างานทรัพยากรสินทางปัญญา จำนวน 2 คน และเป็นเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานจำนวน 10 คน และมีการบันทึกเทปและจดบันทึกคำสัมภาษณ์ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ สังเคราะห์เพื่อให้ทราบถึงสภาพความเป็นจริงและปัญหาของการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพยากรสินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันของการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพยากรเส้นทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาไทย ประกอบด้วย

1) ข้อมูลส่วนตัวของผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาและผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรเส้นทางปัญญา โดยแต่ละกลุ่มมีลักษณะข้อมูลเชิงประชากร ดังนี้ (1) ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรเส้นทางปัญญา พบว่ามีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 10 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้บริหารกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาที่เน้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นเพศชายมากกว่าเพศหญิง ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาเอกและปริญญาโททางด้านวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ ผู้ให้ข้อมูลบางส่วนมีตำแหน่งทางวิชาการระดับรองศาสตราจารย์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ สำหรับตำแหน่งบริหาร เป็นผู้ดำรงตำแหน่งบริหารระดับอธิการบดี รองอธิการบดี และผู้อำนวยการศูนย์/หัวหน้าศูนย์ หรือสำนัก อาทิเช่น ผู้อำนวยการสถาบันทรัพยากรเส้นทางปัญญา ผู้จัดการหน่วยจัดการทรัพยากรเส้นทางปัญญาและถ่ายทอดเทคโนโลยี เป็นต้น (2) กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านทรัพยากรเส้นทางปัญญา พบว่ามีผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 12 คน ส่วนใหญ่สังกัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาเน้นวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ในจำนวนนี้เป็นเพศชายและเพศหญิงเท่ากัน ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทสาขาวิทยาศาสตร์ และมีผู้ให้ข้อมูลบางส่วนผ่านการอบรมตัวแทนสิทธิบัตรประเภท ก

2) โครงสร้างการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพยากรเส้นทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งมีหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับทรัพยากรเส้นทางปัญญา แต่มีลักษณะหน่วยงานแตกต่างกันไป คือ (1) เป็นหน่วยงานย่อยที่ทำหน้าที่จัดการทรัพยากรเส้นทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษา โดยอยู่ในรูปแบบของหน่วยงาน/แผนกที่ขึ้นตรงต่อหน่วยงานย่อยของสถาบันอุดมศึกษา เช่น สำนักอธิการบดี สำนัก

ส่งเสริมและบริการวิชาการ ศูนย์วิจัย เป็นต้น (2) สำนัก หรือศูนย์ที่ขึ้นตรงต่อสถาบันอุดมศึกษา เช่น อุทยานวิทยาศาสตร์ สำนักบริหารทรัพยากรเส้นทางปัญญา และบ่มเพาะธุรกิจ เป็นต้น (3) โครงการดำเนินการด้านทรัพยากรเส้นทางปัญญาขึ้นตรงต่อรองอธิการบดีด้านวิชาการและวิจัย โดยทำเป็นสัญญาจ้างที่ปรึกษา และ (4) มูลนิธิ ที่จัดตั้งขึ้นตามระเบียบมูลนิธิของสถาบันอุดมศึกษา โดยมีคณะกรรมการมูลนิธิเป็นผู้ให้นโยบายและกำกับการดำเนินงาน มีการดำเนินงานเชื่อมโยงกับสถาบันอุดมศึกษาในเรื่องทรัพยากรเส้นทางปัญญา รายละเอียดดังตารางที่ 1 ในส่วนของบุคลากรที่รับผิดชอบด้านทรัพยากรเส้นทางปัญญาพบว่าสถาบันอุดมศึกษาแต่ละแห่งมีจำนวนบุคลากรอยู่ระหว่าง 1-6 คน โดยตำแหน่งงานมีชื่อเรียกแตกต่างกัน เช่น นักวิชาการทรัพยากรเส้นทางปัญญา นักทรัพยากรเส้นทางปัญญา เจ้าหน้าที่ทรัพยากรเส้นทางปัญญา เจ้าหน้าที่สิทธิบัตร เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากภาระงานที่รับผิดชอบพบว่าไม่แตกต่างกัน โดยมีหน้าที่รับผิดชอบทรัพยากรเส้นทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษาทุกประเภท ตั้งแต่การให้ความรู้ จัดสัมมนา/อบรมให้แก่บุคลากร การคุ้มครองทรัพยากรเส้นทางปัญญา การนำทรัพยากรเส้นทางปัญญาไปใช้ประโยชน์ การให้ผลตอบแทนจากทรัพยากรเส้นทางปัญญาอย่างเป็นธรรม และการให้บริการทรัพยากรเส้นทางปัญญา

นโยบายที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรเส้นทางปัญญา พบว่า ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งมีความเห็นในทิศทางเดียวกันคือสถาบันอุดมศึกษาที่ตนสังกัดมีนโยบายเกี่ยวกับทรัพยากรเส้นทางปัญญาโดยออกเป็นระเบียบ/ประกาศ หรือข้อบังคับ ได้แก่ นโยบายการตีความความเป็นเจ้าของทรัพยากรเส้นทางปัญญา นโยบายการให้ผลตอบแทนอันเกิดจากทรัพยากรเส้นทางปัญญา และนโยบายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเส้นทางปัญญา ทั้งการใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ เชิงพาณิชย์ และเชิงสังคมและชุมชน ส่วนนโยบายที่ใช้ในการกระตุ้น หรือส่งเสริมให้เกิดการผลิตทรัพยากรเส้นทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษาพบว่าสถาบันอุดมศึกษา

ส่วนใหญ่ออกเป็นระเบียบ/ข้อบังคับ/ประกาศ ดังนี้ (1) ระเบียบ/ข้อบังคับให้อาจารย์มีการทำวิจัยอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ รวมถึงมีการให้ทุนสนับสนุนงานวิจัย (2) ระเบียบข้อบังคับให้อาจารย์ในสถาบันอุดมศึกษาทำตำแหน่งทางวิชาการเมื่อปฏิบัติงานตามเวลาที่กำหนด เช่น อาจารย์ที่ปฏิบัติงานมา 5 ปี ต้องขอตำแหน่งทางวิชาการ หรือศึกษาต่อในระดับปริญญาเอก (3) การสนับสนุนให้มีการจดสิทธิบัตร/อนุสิทธิบัตร หรือสร้างนวัตกรรมใหม่ (4) สนับสนุนเงินทุนสำหรับอาจารย์ในการเขียนตำรา หรืองานวิจัย และ (5) การให้เงินรางวัลตำราดีเด่น ผลงานวิจัยดีเด่น สิ่งประดิษฐ์ดีเด่น และอื่น ๆ

3) กระบวนการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาผลการวิจัยพบว่าวัตถุประสงค์ในการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาสถาบันอุดมศึกษาที่มีวัตถุประสงค์เชิงวิชาการเพื่อเสริมสร้างความรู้และเผยแพร่กิจกรรมด้านทรัพย์สินทางปัญญา กระตุ้นและเพิ่มศักยภาพในการค้นคว้าวิจัย และการพัฒนานวัตกรรมและสิ่งประดิษฐ์ของสถาบันให้แก่บุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา รวมถึงการดูแลจัดการทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันและการคุ้มครองและการรักษาสหสิทธิประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์และผู้ประดิษฐ์ให้เกิดประโยชน์สูงสุด และวัตถุประสงค์เชิงพาณิชย์เพื่อเป็นกลไกในการสนับสนุนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากการวิจัยและพัฒนาของสถาบันอุดมศึกษาสู่การใช้ประโยชน์อย่างเป็นรูปธรรม จัดให้มีโครงสร้างพื้นฐานระบบ กลไก มาตรการจูงใจ และองค์ประกอบอื่น ๆ ที่สามารถสนับสนุนการวิจัยและพัฒนา ยกย่องระดับเทคโนโลยี สร้างนวัตกรรม และส่งเสริมวัฒนธรรมวิจัยในภาคเอกชน แต่อย่างไรก็ตามสถาบันอุดมศึกษาส่วนใหญ่เน้นวัตถุประสงค์เชิงพาณิชย์มากกว่าเชิงวิชาการ ส่วนประเภททรัพย์สินทางปัญญาที่นำมาจัดการ พบว่า สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งมีทรัพย์สินทางปัญญารอบทุกประเภท ทั้งงานอันมีลิขสิทธิ์และทรัพย์สินอุตสาหกรรม อาจไม่มีครบทุกรายการ มีเพียงงานวรรณกรรมเท่านั้นที่สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่ง

มีครบทั้ง 11 รายการ ได้แก่ หนังสือ ผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์/บทความวิจัยที่ตีพิมพ์ เอกสารประกอบการบรรยาย/อบรม/สัมมนา คู่มือ ผลงานวิจัยที่นำเสนอในที่ประชุมวิชาการ (Proceedings) เอกสารประกอบการบรรยายและฝึกปฏิบัติ งานวิจัยของอาจารย์ บทความวิชาการ/Review Articles/Monograph โปรแกรมคอมพิวเตอร์ งานวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/การศึกษานิพนธ์ และบทความทั่วไป

ในส่วนของกระบวนการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาประกอบด้วย (1) การรวบรวม พบว่า สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งมีแบบฟอร์มของหน่วยงานในการรวบรวม เช่น แบบฟอร์มการขอแจ้งข้อมูลลิขสิทธิ์แบบฟอร์มคำขอรับสิทธิบัตร/อนุสิทธิบัตรเป็นต้น อย่างไรก็ตามทรัพย์สินทางปัญญาที่รวบรวมได้เฉพาะทรัพย์สินทางปัญญาที่มีผู้จดทะเบียนกับหน่วยงานทรัพย์สินทางปัญญาเท่านั้น หากอาจารย์ยื่นจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญากับหน่วยงานภายนอก จะไม่สามารถรวบรวมทรัพย์สินทางปัญญาเหล่านั้นได้ (2) การวิเคราะห์การจากระบบแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ (2.1) การจัดกลุ่มทรัพย์สินทางปัญญาโดยแบ่งตามประเภททรัพย์สินทางปัญญาที่กรมทรัพย์สินทางปัญญากำหนดไว้ 2 ประเภท คือ งานอันมีลิขสิทธิ์และทรัพย์สินอุตสาหกรรมและ (2.2) การจัดกลุ่มทรัพย์สินทางปัญญาแบ่งตามประเภททรัพย์สินทางปัญญาที่กรมทรัพย์สินทางปัญญาเป็นผู้กำหนดไว้ และมีการจัดกลุ่มเฉพาะทรัพย์สินทางปัญญาที่เป็นสิทธิบัตร/อนุสิทธิบัตร ตามคณะ/สาขาวิชา หรือจัดกลุ่มตามทรัพย์สินทางปัญญาที่นำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ (3) การจัดเก็บและค้นคืน แบ่งเป็น 3 ลักษณะ คือ (3.1) ฐานข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันค้นคืนผ่านเว็บไซต์ของหน่วยงานด้านทรัพย์สินทางปัญญา (3.2) ฐานข้อมูลที่จัดเก็บอยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสารเช่น Microsoft Excel Microsoft Word เป็นต้น โดยมีการเก็บข้อมูลจากแบบฟอร์มคำขอแจ้งจดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาประเภทต่าง ๆ ค้นคืนได้จากเลขที่คำขอ ชื่อผู้สร้างสรรค์ ชื่อสิ่งประดิษฐ์/งานสร้างสรรค์ และ (3.3) ฐานข้อมูลงานวิจัยออนไลน์

เป็นฐานข้อมูลที่ไม่ได้จัดเก็บทรัพย์สินทางปัญญาโดยตรง แต่จัดเก็บข้อมูลจากงานวิจัยของสถาบันที่มีทั้งงานวิจัยที่จดแจ้ง และไม่ได้จดแจ้งทรัพย์สินทางปัญญา โดยค้นคืนได้จากชื่อนักวิจัย ชื่องานวิจัย ชื่อสิ่งประดิษฐ์/งานสร้างสรรค์ เลขที่คำขอ (4) การให้บริการทรัพย์สินทางปัญญา แบ่งออกเป็น (4.1) การให้บริการเชิงวิชาการประกอบด้วยบริการให้คำปรึกษาในการขอขึ้นจดสิทธิบัตร/อนุสิทธิบัตรบริการเพื่อการอ้างอิงทางวิชาการและการศึกษาวิจัย บริการตอบคำถามและช่วยสืบค้นทรัพย์สินทางปัญญาและการให้บริการทางวิชาการอื่น เช่นการวิจัยและฝึกอบรมด้านทรัพย์สินทางปัญญา (IP Research and Training) การทำแผนที่สิทธิบัตร (Patent Mapping) จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญาเป็นต้น (4.2) การให้บริการเชิงพาณิชย์ประกอบด้วย บริการให้คำปรึกษาทางธุรกิจ/การเขียนแผนธุรกิจ (Business Plan) จัดเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งบริษัทใหม่ (Startup Company) ให้คำแนะนำการจดทะเบียนบริษัท เป็นบริการต่อเนื่องจากการเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งบริษัทใหม่ และพร้อมที่จะจดทะเบียนบริษัท และบริการเชิงพาณิชย์ที่มีความเกี่ยวข้องกับการนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ โดยการถ่ายทอดเทคโนโลยี แบ่งออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่การทำสัญญาวิจัย การอนุญาตให้ใช้สิทธิในเทคโนโลยี (Technology Licensing) และการบ่มเพาะธุรกิจ (Business Incubation) และ (4.3) บริการแก่สังคมและชุมชนได้แก่ ภาคอุตสาหกรรม ชุมชนเพื่อสร้างให้สังคมและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา สามารถต่อยอดความรู้ที่มีในชุมชนเพื่อก่อให้เกิดรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีได้ และ (5) การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ (5.1) มีฝ่ายกฎหมายในหน่วยงานด้านทรัพย์สินทางปัญญาเป็นผู้ดูแลการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ทรัพย์สินทางปัญญา โดยรับผิดชอบในเรื่องของการทำสัญญา การให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย การละเมิด การรับ

คำร้องเรียน และสิทธิประโยชน์ของทรัพย์สินทางปัญญาภายในสถาบันอุดมศึกษา และ (5.2) มอบหมายให้ฝ่ายกฎหมายหรือฝ่ายนิติกรของสถาบันอุดมศึกษาเป็นผู้ดูแลแทนหน่วยงานด้านทรัพย์สินทางปัญญา โดยหน่วยงานด้านทรัพย์สินทางปัญญาจะดำเนินการในส่วนของการตรวจสอบและแยกประเภทการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้เหมาะสมกับงาน หากมีการละเมิดทางหน่วยงานจะส่งหนังสือแจ้งเตือนให้หยุดการกระทำและส่งเรื่องต่อให้นิติกรสถาบันดำเนินการหากผู้ละเมิดยังไม่หยุดการกระทำ รายละเอียดดังตารางที่ 2 และ 3

4) ปัญหาด้านการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาจากผลการวิจัยสรุปปัญหาที่สำคัญดังนี้ (1) ปัญหาด้านนโยบายประกอบด้วยปัญหาการตีความความเป็นเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญา นโยบายการให้ผลตอบแทนในทรัพย์สินทางปัญญา (2) ปัญหาการใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาประกอบด้วย การแบ่งปันผลประโยชน์ยังไม่มีชัดเจนระหว่างหน่วยงานและเจ้าของงาน การนำไปใช้ไม่ทันต่อความต้องการของภาคเอกชน เทคโนโลยีที่ผลิตไม่เป็นไปตามความต้องการของภาคอุตสาหกรรม และปัญหาการใช้ประโยชน์เชิงวิชาการกล่าวคืออาจารย์ยังไม่เข้าใจในทรัพย์สินทางปัญญาเท่าที่ควร ทำให้เกิดปัญหาการละเมิดและปัญหาความรู้ความเข้าใจในการจดแจ้งทรัพย์สินทางปัญญา และ (3) ปัญหาด้านการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาประกอบด้วย ปัญหาในการรวบรวมทรัพย์สินทางปัญญาที่ไม่สมบูรณ์เอกสารสูญหาย และปัญหาในการให้บริการทรัพย์สินทางปัญญา กล่าวคือ บุคลากรในมีจำนวนน้อยไม่เพียงพอต่อการให้บริการผู้ปฏิบัติงานด้านทรัพย์สินทางปัญญามีประสิทธิภาพการทำงานไม่มากทำให้บุคลากรที่เชี่ยวชาญเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในการให้ความรู้ และสิทธิที่ถูกต้องแก่บุคลากรในสถาบันอุดมศึกษา

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยสภาพปัจจุบันและปัญหาของการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพยากรสารสนเทศของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทยสรุปได้ว่า

1. การจัดกลุ่มประเภทของทรัพยากรสารสนเทศ ปัญหา จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งมีทรัพยากรสารสนเทศที่กำหนดได้ตามกฎหมายทั้ง 2 ประเภท คือ งานอันมีลิขสิทธิ์ อาทิ หนังสือ ผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์ งานวิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์/การศึกษานิพนธ์ บทความวิชาการ เอกสารคำสอน เป็นต้น และทรัพยากรสารสนเทศ อาทิ อนุสิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า การออกแบบผลิตภัณฑ์ สิทธิบัตรของสิ่งประดิษฐ์ เป็นต้น เมื่อวิเคราะห์ถึงการจัดการทรัพยากรสารสนเทศพบว่า สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งให้ความสำคัญกับการคุ้มครองและการจัดการให้เกิดประโยชน์เฉพาะทรัพยากรสารสนเทศประเภททรัพยากรสารสนเทศ ในขณะที่ยังไม่มีการจัดการอย่างเป็นระบบแต่มีการจัดเก็บไว้ที่สำนักวิทยบริการ/ศูนย์สารสนเทศ ภาควิชา หรือศูนย์วิจัย เพื่อการใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการ ทั้งนี้สถาบันอุดมศึกษาและหน่วยงานด้านทรัพยากรสารสนเทศไม่ได้ให้ความสำคัญและมีการจัดการอย่างเป็นระบบเพื่อนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์อย่างเต็มที่

2. กระบวนการจัดการทรัพยากรสารสนเทศ ในสถาบันอุดมศึกษา จากผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการจัดการทรัพยากรสารสนเทศในหน่วยงานที่รับผิดชอบการจัดการทรัพยากรสารสนเทศ เป็นการจัดการเฉพาะทรัพยากรสารสนเทศที่มีการจดทะเบียน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยแล้วนำไปต่อยอดและจดทะเบียนให้เป็นทรัพยากรสารสนเทศเท่านั้น ซึ่งกระบวนการจัดการนั้นเน้นในเรื่องของกระบวนการจดสิทธิบัตร/อนุสิทธิบัตร แจ้งข้อมูลลิขสิทธิ์ และนวัตกรรมต่างๆ ตามขั้นตอนของกรมทรัพยากรสารสนเทศเพื่อให้เกิดสิทธิความเป็นเจ้าของตามกฎหมาย ในส่วนของการรวบรวมและการจัดเก็บ

เป็นการรวบรวมและจัดเก็บเฉพาะทรัพยากรสารสนเทศปัญหาที่จดทะเบียนและได้รับการคุ้มครองเท่านั้นส่วนทรัพยากรสารสนเทศประเภทอื่น โดยเฉพาะงานอันมีลิขสิทธิ์มีหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ดำเนินการทั้งๆ ที่ทรัพยากรสารสนเทศเหล่านี้เป็นพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างทรัพยากรสารสนเทศประเภททรัพยากรสารสนเทศ ทั้งนี้การจัดการทรัพยากรสารสนเทศปัญหาในสถาบันอุดมศึกษามีลักษณะเช่นนี้อาจเป็นไปได้ว่า (1) ทรัพยากรสารสนเทศประเภทอื่น เช่น เอกสารประกอบการสอนหรือผลงานทางวิชาการที่เกิดขึ้นในอดีตถูกนำไปใช้ประโยชน์เชิงวิชาการมากกว่าประโยชน์เชิงพาณิชย์ (2) ทรัพยากรสารสนเทศปัญหาเมื่อมีการจดทะเบียนและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย และมีการนำไปใช้ประโยชน์ทำให้เกิดคู่กรณี คือ ผู้ใช้และเจ้าของลิขสิทธิ์ ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาจะให้ความสำคัญในประเด็นนี้เพื่อที่จะคุ้มครองให้ทรัพยากรสารสนเทศเหล่านั้นยังคงเป็นทรัพยากรสารสนเทศของสถาบันอุดมศึกษา เนื่องจากสร้างผลตอบแทนที่เกิดจากการใช้งานถือเป็นรายได้ของสถาบันอุดมศึกษาและอาจารย์ผู้ผลิตผลงาน (3) ความเข้าใจของบุคคลทั่วไปและบุคลากรของสถาบันอุดมศึกษาเกี่ยวกับทรัพยากรสารสนเทศส่วนใหญ่จะมุ่งไปยังทรัพยากรสารสนเทศที่อธิบายด้วยกระบวนการจัดการทรัพยากรสารสนเทศเชิงอุตสาหกรรม และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่สามารถนำไปจำหน่ายได้มากกว่าทรัพยากรสารสนเทศประเภทอื่น ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผลงานอันมีลิขสิทธิ์สามารถนำไปสร้างให้เกิดมูลค่าเพิ่มและก่อให้เกิดประโยชน์เชิงพาณิชย์มากกว่าทรัพยากรสารสนเทศ

ข้อค้นพบทางวิชาการ

ทรัพยากรสารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษาถือเป็นความรู้และเป็นผลผลิตจากความรู้ ความเชี่ยวชาญขององค์กรและบุคลากรในองค์กร ความรู้ความเชี่ยวชาญเหล่านี้ถูกฝังอยู่ในตัวบุคคลในลักษณะของความรู้โดยนัย หากความรู้ถูกถ่ายทอดออกมาเป็นความรู้ที่ชัดเจน เพื่อให้ผู้อื่นเรียนรู้และนำไปใช้ประโยชน์

หรือสามารถนำความรู้แต่ละด้านไปบูรณาการ ก็จะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งเชิงวิชาการและเชิงพาณิชย์ ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งจึงได้กำหนดนโยบายและกิจกรรม รวมทั้งการจัดสรรงบประมาณ ในการกระตุ้นให้อาจารย์ ผลิตผลงานทางวิชาการออกมาในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำวิจัย การผลิตตำรา การเขียนบทความ และรูปแบบอื่นๆ กระบวนการเหล่านี้ในมุมมองของการจัดการความรู้ ถือเป็นการถ่ายทอดความรู้จากความรู้โดยนัย ออกมาเป็นความรู้ที่ชัดเจน ซึ่งอยู่ในรูปของเอกสารและสื่ออื่นๆ ที่คนส่วนใหญ่สามารถเข้าถึงและดึงความรู้ออกมาใช้ประโยชน์ได้ในวงกว้าง ซึ่งกระบวนการและกิจกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้เหล่านี้เป็นหลักการจัดการความรู้

ในส่วนของการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา ที่อยู่ในรูปทรัพยากรสารสนเทศส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์ทางวิชาการไม่ได้มุ่งการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ โดยใช้ประกอบการเรียนการสอน การอ้างอิงทางวิชาการ ใช้เป็นพื้นฐานในการค้นคว้าเพื่อเป็นพื้นฐานในการผลิตงานวิชาการต่อไป ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาจึงให้ความสำคัญกับการใช้ทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบนี้มากโดยมีห้องสมุดหรือศูนย์สารสนเทศเป็น ผู้รวบรวม จัดระบบ และให้บริการทรัพยากรสารสนเทศเหล่านี้ ตามแนวคิดการจัดการสารสนเทศ และเมื่อกล่าวถึงทรัพย์สินทางปัญญา สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งมีการส่งเสริมให้มีการนำความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยไปจดแจ้งเป็นทรัพย์สินในรูปของสิทธิบัตร อนุสิทธิบัตร ลิขสิทธิ์ เป็นต้น ซึ่งสถาบันอุดมศึกษามีหน่วยงานที่รับผิดชอบทางด้านทรัพย์สินทางปัญญา เป็นผู้ให้บริการและการติดตามการจดแจ้งของเจ้าของผลงาน และมีการรวบรวมผลงานที่ได้รับการจดแจ้งแล้ว เพื่อการสืบค้น และให้บริการนำผลงานเหล่านี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์เชิงอุตสาหกรรมและธุรกิจ โดยมีหน่วยงานอื่นเข้ามามีส่วนร่วม เช่น หน่วยบ่มเพาะทางธุรกิจ ภาคธุรกิจเอกชน เป็นต้น ซึ่งกระบวนการที่แปลงทรัพย์สินทางปัญญาที่อยู่ในรูปแบบทางวิชาการ เช่น งานวิจัยสู่การเป็นทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมนั้นมัก

จะเป็นการอธิบายในลักษณะของวงจรการสร้างสรรค์ทรัพย์สินทางปัญญา [13] ซึ่งมีการดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ การสร้างสรรค์ การคุ้มครอง การใช้ประโยชน์ และการเฝ้าระวังสิทธิ และจากผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้หรือสารสนเทศไม่สามารถมองเพียงส่วนใดส่วนหนึ่งได้ ควรพิจารณาในภาพรวม เริ่มต้นจากการสร้าง หรือการก่อให้เกิดจนถึงการใช้ประโยชน์ในส่วนสุดท้าย และวนมาถึงการสร้างความรู้ใหม่ ดังนั้นการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาไม่สามารถใช้แนวคิดทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งเพียงอย่างเดียว อาจต้องบูรณาการทั้ง 3 ทฤษฎี และสร้างเป็นกระบวนการจัดการใหม่ ประกอบด้วยขั้นตอน (1) การสนับสนุน กระตุ้นให้มีการสร้างทรัพย์สินทางปัญญา (2) การรวบรวมทรัพย์สินทางปัญญา (3) การวิเคราะห์และจัดระบบทรัพย์สินทางปัญญา (4) การจัดเก็บและค้นคืนทรัพย์สินทางปัญญา และ (5) การให้บริการเชิงวิชาการและเชิงพาณิชย์

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1. สถาบันอุดมศึกษาควรมีการกำหนดนโยบายการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาที่ชัดเจน และควรมีการกำหนดนโยบายการกระตุ้น การส่งเสริมให้เกิดการสร้างทรัพย์สินทางปัญญา โดยมีกิจกรรมเป็นเครื่องมือในการผลักดันให้เกิดการสร้างทรัพย์สินทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษา การรวบรวมทรัพย์สินทางปัญญา การใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญา การแบ่งปันผลประโยชน์อันเกิดจากทรัพย์สินทางปัญญา การใช้งานอย่างเป็นธรรม (Fair Use) และการส่งเสริมโดยสนับสนุนงบประมาณในการผลิตทรัพย์สินทางปัญญาต่างๆ

2. สถาบันอุดมศึกษาควรมีการกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งควรเป็นหน่วยงานที่ไม่แยกออกจากสถาบันอุดมศึกษา และมีการกำหนดบุคลากรผู้รับผิดชอบตามภาระหน้าที่การทำงาน ทั้งนี้คุณสมบัติพื้นฐานของผู้รับผิดชอบควรเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาทางด้านการจัดการทรัพย์สินทางปัญญา การจัดการสารสนเทศ

และการจัดการความรู้ นอกจากนี้บุคลากรทุกคนของหน่วยงานต้องได้รับการอบรมด้านการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีความรู้ในการจัดการทรัพย์สินทางปัญญาที่สอดคล้องกันทั้งทรัพย์สินทางปัญญาประเภทงานอันมีลิขสิทธิ์และทรัพย์สินทางปัญญาประเภททรัพย์สินอุตสาหกรรม

3. สถาบันอุดมศึกษาควรพัฒนาคลังความรู้สถาบัน (Institutional Repository: IR) ซึ่งอาจพัฒนาในลักษณะของคลังความรู้สถาบันที่สมบูรณ์หรือถ้าเป็นสถาบันอุดมศึกษาขนาดเล็กมีทรัพย์สินทางปัญญาไม่มากนัก อาจเริ่มต้นโดยการทำเป็นคอลเลกชัน (Collection) เฉพาะของผลงานทางวิชาการของอาจารย์ ซึ่งคลังความรู้สถาบันที่พัฒนาขึ้นควรกำหนดประเภทของทรัพย์สินทางปัญญาที่จะจัดเก็บให้ครอบคลุมทุกประเภทมีการกำหนดระเบียบในการรวบรวมผลงานทางวิชาการที่จะนำมาจัดเก็บ การกำหนดโครงสร้างมาตรฐานการจัดเก็บและค้นคืน และการจัดทำเครื่องมือในการค้นคืนทรัพย์สินทางปัญญาที่อยู่ในคลังความรู้สถาบันเพื่อให้บุคลากรในสถาบันอุดมศึกษาเข้าถึงและใช้งานได้ง่าย

เอกสารอ้างอิง

1. Howkins, John. Creative economy: how people make money from idea. London : Penguin Books; 2013.
2. Office of the National Economic and Social Development Board. The National Economic and Social Development Plan number 10 (2007-2011). [internet]. 2009. [cited 2012 January 20]. Available from: <http://www.nesdb.go.th/?tabid=139>. Thai.
3. Intellectual Property Office. Intellectual asset management for universities. Oxford : Intellectual Property Office ; 2007.
4. Tongum J. The Role of State in Intellectual Property: A case of Copyright Violation in Thailand. Master of Art (Political Science) Ramkhamhaeng University; 1999.Thai.
5. Subsompon W, et al. The Intellectual Property Management and Utilization in University. Bangkok: The Thailand Research Fund (TRF) ; 2008.Thai.
6. Rukspollmuang C, et al. Research Synthesis Report: Intellectual Property Promotion Policies in Academic. Bangkok :Office of the Education Council ; 2007. Thai.
7. Fishman, Elliot A. The role of intellectual property management education in a technology management curriculum. Journal of Technology Transformation; 2010; 35 :432-444.
8. Joint, Nicholas. Teaching intellectual property rights as part of the information literacy syllabus. Library Review; 2006; 56(6) : 330-336.
9. Downing, David B. Academic Freedom as Intellectual Property : When Collegiality Confronts the Standardization Movement. Symploke, 2005; 13(1-2) : 56-79.
10. Lucibella, Chris. File sharing and Ownership of Digital Objects : Intellectual Property According to Kant's Theory of Possession. Theoretical & Applied Ethics. 2010 Nov: 35-42.
11. Acker, John Saxton. Intellectual Property-The University: A critical history. Dissertation of Doctor of Education in Curriculum and Instruction Northern Arizona University. 2007.

12. World Intellectual Property Organization. Guidelines on Developing Intellectual Property Policy for Universities and R&D Organizations. [internet]. 2010. [cited 2012 October 20]. Available from :http://www.wipo.int/uipc/en/guidelines/pdf/ip_policy.pdf
13. Department of Intellectual Property. Management of Intellectual Property for Innovative public institution or organization. Nonthaburi : Department of Intellectual Property; 2010. Thai
14. Hemarajata C. Characteristics of Intellectual Property Law. Bangkok : P.J. Plate Processors; 2001. Thai.
15. Pogue, Mary I. A comparison of administrator and faculty self-report and knowledge of distance education, related intellectual property laws and policy, and tenets of academic freedom. Dissertation Doctor of Educational Leadership Research, and counseling the Graduate Faculty of the Louisiana State University and Agricultural and Mechanical College. 2004.
16. Wiig K. Knowledge Management Foundations. Arlington : Schema Press; 1993.
17. Wensley A. Tools for Knowledge Management. BPRC Conference on Knowledge Management: Concepts and controversies, 2000 Feb 10-11; Coventry : University of Warwick; 2000.
18. Bukowitz W, Williams R. The Knowledge Management field book. London : Prentice Hall. 2000.
19. Probst, Gilbert, Raub, Steffen and Romhardt, Kai. Managing Knowledge : building blocks for success. Chichester, Eng. : Wiley. 2000.
20. Choo, Chun Wei. Information Management for an Intelligent Organization: The Art of Environmental Scanning. Medford. New Jersey : Learned Information; 1995.
21. Rowley, Jennifer and Hartley, Richard. Organizing knowledge : An Introduction to managing Access to information. 4th ed. Burlington : Ash gate; 2000.
22. Kaiser, Lorenz. Management of Intellectual Property in research and development: A search for systems from the viewpoint of research and technology organizations. International Journal of Innovation and Technology Management. 2010; 7(3) : 263-272.
23. Cao Y, Zhao Li. Intellectual property management model in enterprises: A Technology life cycle perspective. International Journal of Innovation and Technology Management. 2011; 8(2) : 253-272.
24. Payumo J, Grimes H. Institutional Responses on Strengthened Intellectual Property Rights in Agriculture and Needs' Assessment on Intellectual Property Management of Public Research Institutions in Asian Developing Countries. Journal of Research Administration. 2011; xlii (2) : 42-58.

ตารางที่ 1 ลักษณะของหน่วยงานด้านทรัพย์สินทางปัญญาในสถาบันอุดมศึกษา

ลักษณะหน่วยงาน	จำนวน แห่ง (N=12)	ชื่อหน่วยงานภายใน	เหตุผลที่จัดการในลักษณะนี้
1.หน่วยงานภายใต้ หน่วยงานย่อยของ สถาบันอุดมศึกษา จำนวน 8 แห่ง	3	สำนักส่งเสริมและ บริการวิชาการ	เป็นการส่งเสริมทางวิชาการงานหนึ่ง จึงนำมาเป็นส่วนงานหนึ่งในสำนักส่งเสริม และบริการวิชาการ การบริหารงานไม่ต่างจากการแยกเป็นหน่วยงานด้านทรัพย์สินทาง ปัญญาโดยตรง
	2	สำนักอธิการบดี	หน่วยงานนี้มีการเชื่อมโยงกับอาจารย์ในหน่วยงานต่างๆ คิดว่าอยู่ภายใต้สำนัก อธิการบดีจะทำงานได้ตรงกว่าและสำนักงานอธิการบดีเป็นหน่วยงานสนับสนุนที่จะ ช่วยเหลือต่างๆ ทำให้การบริหารคล่องตัว
	2	สำนักวิจัยวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี	เป็นไปตามโครงสร้างของมหาวิทยาลัย ดำเนินการตามระเบียบและประกาศของ มหาวิทยาลัย ดูแลทั้งงานวิจัยและทรัพย์สินทางปัญญาคบคู่กัน
	1	ศูนย์บริหารงานวิจัย	ทรัพย์สินทางปัญญาตรงกับเรื่องของงานวิจัย จึงให้อยู่ในศูนย์บริหารงานวิจัย โดยมี รองอธิการบดีฝ่ายวิจัยเป็นผู้ดูแล มีผู้อำนวยการศูนย์งานวิจัยเป็นผู้ดูแล
2.สำนักงานที่สังกัดภายใน สถาบันอุดมศึกษา จำนวน 2 แห่ง	1	อุทยานวิทยาศาสตร์	ความเป็นอิสระและคล่องตัวในการบริหารงาน โดยมีผู้อำนวยการอุทยานวิทยาศาสตร์ เป็นผู้กำกับดูแล
	1	สำนักบริหารทรัพย์สิน ทางปัญญาและบ่มเพาะ วิสาหกิจ	มหาวิทยาลัยเห็นว่าควรมีหน่วยงานที่ดูแลทรัพย์สินทางปัญญาทั้งหมดของ มหาวิทยาลัย เพื่อความสะดวกในการดำเนินการในเรื่องของการขึ้นจดสิทธิบัตร/อนุ สิทธิบัตร และทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่นๆ
3. โครงการที่ดำเนินการ ด้านทรัพย์สินทางปัญญา โดยขึ้นตรงต่อรอง อธิการบดีด้านวิชาการ และวิจัย	1	หน่วยจัดการทรัพย์สิน ทางปัญญาและถ่ายทอด เทคโนโลยี	มีการจ้างงานในลักษณะสัญญาจ้างที่ปรึกษา สภามหาวิทยาลัยแต่งตั้งให้เป็นผู้ดูแล หน่วยเพื่อเตรียมความพร้อมเป็นหน่วยงานด้านทรัพย์สินทางปัญญาในอนาคต แต่ ปัจจุบันยังทำงานขึ้นตรงต่อรองอธิการบดีด้านวิชาการและวิจัย โดยมีการทำงาน ร่วมกับสถาบันวิจัยและพัฒนา รวมถึงหน่วยบ่มเพาะวิสาหกิจ (UBI) ของมหาวิทยาลัย
4. มูลนิธิ	1	สถาบันทรัพย์สินทาง ปัญญา	ตั้งขึ้นตามระเบียบมูลนิธิสถาบันทรัพย์สินทางปัญญา โดยมติของสภามหาวิทยาลัย คณะกรรมการมูลนิธิเป็นผู้ให้เงิน ใช้จ่ายและกำกับการดำเนินการผ่านสถาบันทรัพย์สิน ทางปัญญา ทำให้การดำเนินงานมีความคล่องตัวในการดำเนินการ

ตารางที่ 2 สรุปกระบวนการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพยากรของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย : การรวบรวม การวิเคราะห์และจัดระบบ การจัดเก็บและค้นคืน การกำหนดผู้ใช้งาน และการใช้

ลักษณะหน่วยงานทรัพยากร ทางปัญญา	จำนวน แห่ง (N=12)	กระบวนการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพยากรทางปัญญา			การกำหนดผู้ใช้งาน
		การรวบรวม	การวิเคราะห์จัดระบบ	การจัดเก็บและค้นคืน	
หน่วยงานภายใต้หน่วยงาน ของสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 8 แห่ง	8	- ในกรรวบรวมทรัพยากรทางปัญญา สถาบันอุดมศึกษาทุกแห่งไม่มีกฎระเบียบ/ ข้อบังคับด้านนี้โดยตรงมีเพียงการปฏิบัติงาน ตามระบบที่คิดจะเป็นเท่านั้น - มีแบบฟอร์มในหน่วยงาน โดยมีกรรวบรวม แต่เป็นบุคลากรภายในและบุคลากรนอก สถาบัน แล้วแต่ตามประเภทของทรัพยากรทาง ปัญญา	มีการแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1. การจัดกลุ่มทรัพยากรทางปัญญาตามกรรมวิธีทางปัญญา ใน ส่วนของสิทธิบัตร แบ่งย่อยลงไปตามคณะที่อาจารย์มีการจัดตั้ง ทรัพยากรทางปัญญา แบ่งย่อยตามสาขาวิชา และแบ่งประเภท ทรัพยากรทางปัญญาที่นำไปใช้ในเชิงพาณิชย์ (จำนวน 5 แห่ง) และ แบ่งย่อยตามทรัพยากรทางปัญญาที่สามารถนำออกไปใช้ประโยชน์ ในเชิงพาณิชย์ได้ 2. การจัดกลุ่มทรัพยากรทางปัญญาออกเป็น 2 กลุ่ม ตามกรรม วิธีทางปัญญา (จำนวน 3 แห่ง) คือ 2.1 ทรัพยากรด้านอุตสาหกรรม ประกอบไปด้วย สิทธิบัตร อนุ สิทธิบัตร เครื่องหมายการค้า และ 2.2 ลิขสิทธิ์	แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม 1. จัดเก็บในฐานข้อมูลรูปแบบของไฟล์เอกสาร เช่น Excel (จำนวน 2 แห่ง) -สืบค้นจากเลขที่คำขอของผู้สร้างสรรค์ ชื่อสิ่งประดิษฐ์/ งานสร้างสรรค์ 1. มีฐานข้อมูลด้านทรัพยากรทางปัญญาที่เชื่อมโยงกับ ฐานข้อมูลนักวิจัยของสถาบัน (จำนวน 4 แห่ง) -สืบค้นจากเลขที่คำขอ ชื่อผู้ประดิษฐ์ ชื่อสิ่งประดิษฐ์	-เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน -บุคลากรภายในและบุคลากรนอกสถาบันทางปัญญา ต้องติดต่อหน่วยงานทรัพยากรทางปัญญา -เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน -นักวิจัยมี Username และ Password ให้ปรับปรุง ให้เฉพาะงานตนเอง -บุคลากรนอกสถาบันได้ขออย่างเดียว -เฉพาะเจ้าหน้าที่ -เจ้าของผลงานสืบค้นได้แต่ต้องมี และ Password -บุคลากรนอกสถาบันได้ขออย่างเดียว -เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน -บุคลากรภายในและบุคลากรนอกสถาบันทางปัญญา ต้องติดต่อหน่วยงานทรัพยากรทางปัญญา
สำนักงานที่สังกัดภายในอา บโนอุดมศึกษา	2				
โครงการดำเนินการด้าน ทรัพยากรทางปัญญาขึ้นตรง ต่ออธิการบดีด้าน วิชาการและวิจัย	1				
มูลนิธิ	1				

ตารางที่ 3 สรุปกระบวนการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญาของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย : การให้บริการในหน่วยงาน และการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

กระบวนการจัดการความรู้และสารสนเทศด้านทรัพย์สินทางปัญญา					
ลักษณะหน่วยงานทรัพย์สินทางปัญญา	จำนวนแห่ง (N=12)	การให้บริการทรัพย์สินทางปัญญา			การคุ้มครอง
		บริการเชิงวิชาการ	บริการเชิงพาณิชย์	บริการอื่นๆ	
หน่วยงานภายใต้หน่วยงานย่อยของสถาบันอุดมศึกษา จำนวน 8 แห่ง	8	1) บริการให้คำปรึกษาในการขอขึ้นจดสิทธิบัตร/อนุสิทธิบัตรให้คำแนะนำและให้คำปรึกษาในเรื่องการขอขึ้นจดแจ้งทรัพย์สินทางปัญญาทุกประเภท 2) บริการเพื่อการอ้างอิงทางวิชาการและการศึกษาวิจัย 3) บริการตอบคำถามและช่วยสืบค้นทรัพย์สินทางปัญญา หน่วยงานทรัพย์สินทางปัญญาจะให้คำปรึกษาในการตรวจสอบความซ้ำซ้อนของทรัพย์สินทางปัญญาทั้งในประเทศและต่างประเทศก่อนที่จะมีการยื่นจดแจ้งทรัพย์สินทางปัญญา 4) การให้บริการทางวิชาการอื่น ได้แก่ 4.1) การวิจัยและฝึกอบรมด้านทรัพย์สินทางปัญญา (IP Research and Training) 4.2) แผนที่สิทธิบัตร (Patent Mapping) 4.3) บริการตรวจสอบสิ่งประดิษฐ์ จดทะเบียนทรัพย์สินทางปัญญา และคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาประเภทต่าง ๆ โดยหน่วยงานทรัพย์สินทางปัญญาจะตรวจสอบสิ่งประดิษฐ์เบื้องต้นก่อนนำไปยื่นจดแจ้งทรัพย์สินทางปัญญา จากนั้นดำเนินการติดต่อประสานงานกับกรมทรัพย์สินทางปัญญาเพื่อยื่นคำขอจดทรัพย์สินทางปัญญา และดูแลตลอดกระบวนการจนกว่าการจะได้การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาและได้ใบรับรองสิทธิเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป	1) บริการให้คำปรึกษาทางธุรกิจ/การเขียนแผนธุรกิจ (Business Plan) การวิเคราะห์ธุรกิจในแง่มุมต่างๆ ทั้งด้านตลาด ด้านการดำเนินงาน ด้านการเงิน เพื่อเป็นการประเมินความเป็นไปได้ของโครงการ และเป็นกรอบในการดำเนินธุรกิจในอนาคต 2) จัดเตรียมความพร้อมในการจัดตั้งบริษัทใหม่ (Start-up Company) คือการบริการจัดตั้งบริษัทใหม่ ที่เกิดจากผู้ประกอบการใหม่ หรือดำเนินการธุรกิจมาแล้วไม่เกิน 2 ปี โดยต้องผ่านกระบวนการคัดเลือกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกรมแพตენტ (Business Incubation) 3) ให้คำแนะนำการจดทะเบียนบริษัท หน่วยงานนี้มีหน้าที่ให้คำแนะนำในการจดทะเบียนบริษัท พร้อมทั้งให้รายละเอียดในการจัดเตรียมเอกสารในการยื่นจดทะเบียนบริษัท 4) บริการเชิงพาณิชย์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับการนำทรัพย์สินทางปัญญาไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ โดยรูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยี แบ่งออกเป็น 3 แบบ ได้แก่ 4.1) การทำสัญญาวิจัย 4.2) การอนุญาตให้ใช้สิทธิในเทคโนโลยี (Technology Licensing) 4.3) การร่วมลงทุน (Business Incubation) โดยหน่วยงานทรัพย์สินทางปัญญานำทุนการร่วมลงทุนและความเชี่ยวชาญเฉพาะและความเชี่ยวชาญของคณะและศูนย์วิจัยในสถาบันอุดมศึกษามาสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานเพื่อพบปะธุรกิจ ให้สามารถใช้นวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนาเทคโนโลยีที่สร้างขึ้นมากำหนดดูไปกับทักษะในการเป็นผู้ประกอบการใหม่	การบริการสังคมและชุมชน ได้แก่ บุคลากรนอกสถาบันอุดมศึกษา ภาคอุตสาหกรรม ชุมชน เพื่อสร้างให้สังคมและชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา สามารถต่อยอดความรู้ที่มีในชุมชนเพื่อก่อให้เกิดรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดีได้	มีฝ่ายกฎหมายและการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งดูแลในเรื่องของการทำสัญญา การให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย การละเมิด การรับคำร้องเรียน และการคุ้มครองสิทธิประโยชน์ของทรัพย์สินทางปัญญาภายในสถาบันอุดมศึกษา
สำนักงานที่สังกัดภายในสถาบันอุดมศึกษา	2			ไม่มี	นำผลงานวิจัยของนักวิจัย บุคลากรมาตรวจสอบและแยกประเภทการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้เหมาะสมกับงานหากมีการละเมิดทางหน่วยงานจะส่งหนังสือเตือนให้หยุดการกระทำและส่งเรื่องต่อให้นิติกรสถาบันอุดมศึกษาดำเนินการหากผู้ละเมิดยังไม่หยุดการกระทำ
มูลนิธิ	1				ให้การตรวจสอบข้อมูล ส่งข้อมูลไปกรมทรัพย์สินทางปัญญา เป็นผู้เตือนคุ้มครองของกรมทรัพย์สินทางปัญญาการละเมิดยังไม่ปรากฏ
โครงการทรัพย์สินทางปัญญาขึ้นต่อรองอธิการบดีด้านวิชาการวิจัย	1			บริการวิชาการ บริการชุมชน นำสิทธิบัตรไปเผยแพร่ (CSR)	ซึ่งไม่มีการคุ้มครองที่ชัดเจน ถ้ามีการละเมิดติดต่อกับนิติกรให้คำแนะนำ